

Ripszám Dóra:

GONDOLATOK A KATONA ÉLETHEZ VALÓ JOGÁRÓL

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.8

ÖSSZEFOGLALÓ: Az élethez való jog abszolút és korlátozhatatlan alapjognak minősül, egyúttal számos más jog előfeltétele is. Ennek ellenére felvetődik a kérdés: az élethez való jog mint az egyik legértékesebb alkotmányos alapjog korlátozható-e, avagy korlátozhatatlan? És amennyiben korlátozható, akkor milyen esetekben, milyen feltételek mellett lehet e jogot korlátozni? Tovább bonyolítja a kérdést, ha speciális alanyi kört helyezünk a vizsgálat középpontjába. Milyen mélységig kockáztatható a haderő személyi állományának élethez való joga?

Jelen kutatás módszertana a széles körű jogszabályi és szakirodalmi anyag áttekintése, feldolgozása, valamint a releváns alkotmánybírói határozatok vizsgálata. A tanulmány főként alkotmányjogi és honvédelmi jogi alapokon nyugszik és eredményeinek hasznosíthatósága is elsősorban ezen két jogterületen jelenik meg.

A katona a honvéd eskü letételével végső soron az élete feláldozásának kockázatát vállalja, a Hvt.-ben meghatározott egyes feladatok végrehajtására kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal, más esetekben pedig akkor is köteles azt teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti. A törvényben nevesített feladatok végrehajtásán kívül a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, ennek ellenére annak végrehajtása a Hvt. 79. § szerint mégsem tagadható meg. A szerző álláspontja szerint a hatályos szabályozás nem fordít kellő figyelmet a tiltott parancs kiadása esetén a katona életének védelmére.

KULCSSZAVAK: élethez való jog, alapvető jog, honvéd, katonai eskü

A SZERZŐRŐL:

Ripszám Dóra, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, fiatal büntetőjogász képviselő, Nemzetközi Büntetőjogi Társaság Magyar Nemzeti Csoportja (ORCID: 0009-0002-9948-4852; MTMT: 10076032)

BEVEZETÉS

Az emberi jogok gondolata kifejezetten európai vívmánynak számít, amely lényegében az alkotmánygondolattal együtt született meg.¹ Az alapjogok egyik legelterjedtebb csoportosítása a generációs elmélet, mely az alapjogok megjelenési idején alapul. E szerint megkülönböztetünk első, második és harmadik generációs emberi jogokat.²

¹ Kiss Barnabás: Emberi Jogok – Alapjogok általános kérdései <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=48277> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 10.)

² Erdős Csaba: Alapjogi dogmatika. In: Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon. Ludovika Egyetemi Könyvkiadó, Budapest, 2021, 65–78.

Az első generációs emberi jogokat döntően a 18. század végétől kezdődően a felvilágosodás kapcsán elismert és megfogalmazott politikai (pl. választójog) és polgári jogok (az ún. klasszikus szabadságjogok: szólásszabadság, mozgásszabadság, tulajdonhoz való jog, élethez való jog stb.) jelentik,³ továbbá idetartoznak az ún. eljárási jogok (pl. ártatlanság védelme, nullum crimen sine lege és a nullum poena sine lege elve) is.⁴ Ezen jogokat gyakran negatív jogként jellemzik, amely jelző az állam negatív tartalmú kötelezettségéből ered, hiszen a közhatalom részéről főként be nem avatkozást igényel. A beavatkozás csak kivételesen és korlátozott formában lehetséges (pl. különleges jogrend, veszélyhelyzet idején a koronavírus-világjárvány alatt a kijárási korlátozás).⁵

Az emberi jogok második generációja a 20. század elején jelent meg. E körbe tartoznak a gazdasági, szociális és kulturális jogok.⁶ Az első generációs jogokkal szemben a második generációs jogok az állam aktív cselekvését, anyagi ráfordítását követelik meg.⁷

A harmadik generációs emberi jogok az ún. szolidaritási vagy globalizációs jogok, melyek a 20. század végétől jelentkeznek.⁸

Az élethez való jog kiemelt szerepét mutatja annak Alaptörvényben foglalt helye, továbbá az is, hogy az első generációs alapjogok közé tartozik.

Az élet védelme egy olyan alapjog, amely egyúttal alapfeltétele is más jogok érvényesülésének; az emberi élet tisztelete és védelme filozófiai és teológiai alapokra épül, és nem utolsósorban számos más jog forrása és előfeltétele is egyben.⁹

AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG VÉDELME

A korlátozhatatlan, illetve abszolút jogok alatt azon jogokat értjük, amelyekkel szemben más alapjog vagy alkotmányos cél, egyéb alkotmányos előírás nem mérlegelhető. Az abszolút jogokból nem lehet visszavenni más szempontok érvényesülése érdekében, nincsen olyan jog vagy érdek, amely miatt korlátozhatók, amely miatt engedniük kell. E kategóriába igen kevés jog tartozik, hiszen ha valamennyi alapjog korlátozhatatlan jog lenne, ez a másik oldalon épp az alapjog-érvényesülés gátjává válna. A korlátozhatatlanság szűk csoportjában egyaránt találhatók jogok és tilalmak. Korlátozhatatlan az ember jogi státuszát megalapozó jogcsoport, így az élethez és az emberi méltósághoz, valamint a jogalanyisághoz való jog.¹⁰ Az alapjog ezen esetekben nem korlátozható, hiszen lényeges tartalma egybeesik a védett

³ Tóth J. Zoltán: Erkölcsi jogok, emberi jogok, alkotmányos jogok. In: Birher Nándor – Homicskó Árpád Olivér (szerk.): Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXVIII. (sorozatszerkesztő: Homicskó Árpád Olivér). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 53–61.

⁴ Balogh Zsolt: Az emberi jogok csoportosítása. In: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): Alkotmányjog – Alapjogok. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2011, 19–25.

⁵ Igazságügyi Minisztérium: Emberi Jogi Kézikönyv. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 8.

⁶ Kiss: i. m.

⁷ Marinkás György: Az emberi jogok megjelenése és fejlődése az egyes alkotmányokban. Sectio Juridica et Politica, Tomus 2012/1., 75–91.

⁸ Tóth: i. m. 53–61.

⁹ Sándor Judit: Az élethez való jog. In: Jakab András et al. (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, 2021. <https://ijoten.hu/uploads/az-elethez-valo-jog.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

¹⁰ Balogh Zsolt et al.: Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése. Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 6.

alapjogi pozíció egészével.¹¹ Az abszolút védelmet élvező alapjogi pozíciók azonosítását megkönnyíti az a tény, hogy ezen jogokat az Alaptörvény is ilyenként fogalmazza meg (pl. „Az emberi méltóság sérthetetlen.”¹²).¹³

Magyarország Alaptörvénye I. cikkének (1) bekezdése értelmében „[a]Z EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége”.¹⁴

Az Alaptörvény az egyén mellett a közösség jogait is elismeri, aminek relevanciája lehet a katona alapjogainak gyakorlása során is.

A mai polgári demokratikus berendezkedésű államokban az élethez való jog alkotmányosan deklarált emberi jog. Továbbá általánosságban az is megállapítható, hogy ha az alapjogok között egyfajta hierarchiát kívánánk felépíteni, akkor az élethez való jog a legértékesebb alapjogok között szerepelne, hiszen nem más véd, mint a legnagyobb értéket, az emberi életet. A demokratikus államokban az emberi élet sérelmére elkövetett cselekményeket a büntetőjog szigorú büntetésekkel szankcionálja, emellett a nemzetközi egyezmények is kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az élethez való jog védelmének.¹⁵ Például az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kimondja, hogy „[m]inden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz”.¹⁶ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglaltak szerint „[m]inden emberi lénynek veleszületett joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell. Senkit sem lehet életétől önkényesen fosztani.”¹⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája I. cím 2. cikke rögzíti az élethez való jogot, miszerint „[m]inden embernek joga van az élethez” és „[s]enkit sem lehet halálra ítélni vagy kivégezni”.¹⁸

Az Alaptörvény II. cikke rögzíti, hogy „[a]z emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”¹⁹

Az emberi élet az embernek mint a legmagasabb rendű élőlénynek a létezését jelenti.²⁰ Az élethez való alanyi jog szolgál az ember életének biztosítására. Alanyi oldalából származik azon kötelezettség, miszerint az állami intézmények, illetve közhatalmat gyakorló személyek nem foszthatnak meg senkit az élettől.²¹

A modern alkotmányos jogállamokban az emberi élethez és az emberi méltósághoz való jogok a legalapvetőbb emberi jogok, így a lehető legteljesebb jogi oltalomban kell részesülniük, ami azt jelenti, hogy e jogok korlátlanok, vagyis az államot is kötik. Az emberi életre és méltóságra vezethető vissza minden más szabadság-, egyenlőségi és sérthetlenségi jog.²²

¹¹ Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: Az alapjogok védelme, korlátozása. Az alapjogi jogalanyiság. In: Csink Lóránt et al. (szerk.): Alapjogi kommentár az alkotmánybírói gyakorlat alapján. Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 4–17.

¹² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (a továbbiakban: Alaptörvény) II. cikk első mondata.

¹³ Pozsár-Szentmiklósy: i. m. 12.

¹⁴ Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése.

¹⁵ Paulovics Anita: Az élethez való jog korlátozhatósága. *Sectio Juridica et Politica*, 2007/2., 415–429.

¹⁶ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 3. cikke.

¹⁷ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának III. rész 6. cikk 1. pontja.

¹⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának (2012/C 326/02) I. cím 2. cikke.

¹⁹ Alaptörvény II. cikke.

²⁰ Tilk Péter: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog. In: Chronowski Nóra et al. (szerk.): Magyar Alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 53–74.

²¹ Zakariás Kinga: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog egysége. In: Schanda – Balogh (szerk.): i. m. 79–108.

²² Tilk: i. m. 57.

Az élethez való jog az emberi méltóság és a jogalanyisághoz való jog abszolút tartalma minden más alapjog központi magja, azaz abszolút határt szab bármelyik jog korlátozásának, így tehát semmiféle beavatkozás nem mehet el az élet, a méltóság és a jogalanyiség sérelméig.²³

Napjaink demokratikus tradíciókkal rendelkező társadalmában az élethez való jog elismerése és általános védelme megkérdőjelezhetetlen, ennek ellenére mégis, ha áttekintjük az Alkotmánybíróság elé került ügyeket, vagy az Európai Emberi Jogi Bíróság joggyakorlatát, akkor egyértelművé válik, hogy számos esetben merül fel az élethez való jog korlátozhatóságának problémája. Fentiekre tekintettel, joggal vetődik fel a kérdés: az élethez való jog mint az egyik legértékesebb alkotmányos alapjog, korlátozható-e, avagy korlátozhatatlan? És amennyiben korlátozható, akkor milyen esetekben, milyen feltételek mellett lehet e jogot korlátozni?²⁴

AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG KORLÁTOZHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE

Az alapjogok korlátozását egyrészt az alapjogok összeütközése, másrészt az egyéni, valamint a közösségi érdekek konfliktusa indokolja, és egyúttal teszi szükségsszerűvé.²⁵

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése értelmében „[a]z alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”²⁶

Mint minden európai alkotmány, az Alaptörvény is megfogalmazza a kettős kötelezettségét, miszerint az állam az alapjogokat tiszteletben tartja (negatív oldal) és védi (pozitív oldal). Az ember elidegeníthetetlen és sérthetetlen alapvető jogainak „tiszteletben tartása” az emberi jogok államtól és alkotmányoktól független létezésére utal, a „védelem” pedig az állam általános alapjogvédelmi kötelezettségét rögzíti alaptörvényi szinten. Az első cikk rögzíti továbbá az alapjog-korlátozás formai és tartalmi feltételeit, eszerint az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg.²⁷

Az I. cikk (3) bekezdésében foglalt előírás egy formális követelmény, amelynek ugyanakkor garanciális jelentősége van. Lényege, hogy nyilvános vita eredményeként rögzítsék a jogforrási hierarchia legmagasabb szintjén elhelyezkedő jogszabályban azokat az előírásokat, amelyek az egyes alapjogok gyakorlásának kereteit és módját, esetleg korlátozását meghatározzák. E formai előírás megsértése már önmagában megalapozhatja az alaptörvény-ellenességet. Amennyiben egy alapvető jog gyakorlásának kereteire vonatkozó jogszabályi előírásokat nem törvény, hanem csupán alacsonyabb szintű jogszabály tartalmazza, úgy az Alkotmánybíróság pusztán erre a körülményre tekintettel – a szabályozás tartalmától függetlenül – megsemmisítheti a kérdéses jogszabályi rendelkezést (pl. az Alkotmánybíróság a 64/1991. (XII. 17.) AB határozatában azt állapította meg, hogy teresség megszakítására vonatkozó előírások rendeleti szintű szabályozása alkotmányellenes). Azonban a formai előírás nem egy abszolút követelmény, nem jelenti tehát azt, hogy az adott alapjog gyakorlásához kapcsolódó összes szabályt törvénynek kell tartalmaznia, ebben a vonatkozásban a különbségtétel megengedett. Az adott alapvető jog gyakorlásához kapcsolódó alapvető garanciális

²³ Balogh et al.: i. m. 6.

²⁴ Paulovics: i. m. 415.

²⁵ Erdős Csaba: Az alapjogok korlátozása. i. m. 79–89.

²⁶ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése.

²⁷ Balogh et al.: i. m. 6.

kérdéseket szükségképpen törvénynek kell tartalmaznia, azonban a törvényi szabályozás megléte mellett a technikai jellegű részletszabályok rendeleti szintű szabályozása megengedett. Amennyiben létezik törvényi szabályozás, azonban emellett garanciális jelentőségű szabályok kerülnek rendeleti szinten szabályozásra, úgy az alaptörvény-ellenesség szintén megállapítható (pl. az Alkotmánybíróság a 32/2012. (VII. 4.) AB határozatában megsemmisítette a felsőoktatási hallgatói szerződésekről szóló kormányrendeletet, amelyet a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény alapján alkottak meg).²⁸

Az alapjogi katalógusokban az abszolút jogok vagy tilalmak elenyésző számban vannak jelen. Általában az alapjogok korlátozható jogok, az alkotmányossági kérdés pedig mindig a korlátozhatóság jellegéhez (okaihoz, mértékéhez) kötődik. Az Alaptörvény az Alkotmánybíróság általános alapjogi tesztre vonatkozó gyakorlatát a következők szerint foglalta normaszövegbe: a „feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan” korlátozhatók az alapjogok, mindemellett az Alaptörvény meghatározza a szükségességi okokat is, miszerint alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme miatt válhat szükségessé az alapjog-korlátozás. A korlátozás nem érintheti az alapjog lényeges tartalmát.²⁹ Az élethez és az emberi méltósághoz való jog oszthatatlansága folytán korlátozhatatlan, és egyben minden más jog korlátozásának elvi határa is. Az élethez és méltósághoz való jog csak visszafordíthatatlanul vehető el, és akkor minden más jog is megszűnik.³⁰

Mint láthattuk, alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Tehát formai feltétel a törvényben történő korlátozás, tartalmi pedig az alapjogok lényeges tartalmának tiszteletben tartása mellett az, hogy a korlátozás megfeleljen az úgynevezett szükségességi/arányossági tesztnek. A korlátozás tartalmi részét illetően azonban az alapjogi dogmatika tovább differenciál, miszerint vannak korlátozhatatlan jogok, abszolút tilalmak, továbbá a korlátozható jogok nem mindegyikénél a szükségességi/arányossági teszt alkalmazható, hanem vannak olyan jogok is, melyekre speciális korlátozási szempontok irányadók.³¹

A fenti szükségességi/arányossági tesztnek az alapjogi dogmatikában van egy harmadik eleme is, ez pedig az alkalmasság. Az alapjog-korlátozás szükségességének okai az Alaptörvény szerint más alapjog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme lehet, így tehát az Alaptörvény szövegéből eredően önmagában nem lehet korlátozási ok az elvont közérdekűség, amiből az is következik, hogy az Alkotmánybíróság által kidolgozott mércék tovább élnek, általános védernyőt tartva az alapjogok érvényesülése felé. A korlátozás alkalmassága alatt azt értjük, hogy az adott célt csak és kizárólag alapjog-korlátozással lehet elérni, enyhébb eszközök a cél elérésére nem állnak rendelkezésre, az alapjog-korlátozással viszont a cél elérhető (alkalmas arra). Az arányossági kritérium szerint pedig a korlátozás mértékének arányban kell állnia az elérni kívánt céllal.³²

Az élet kockáztatását, veszélyeztetését meg kell különböztetni az élettől való megfosztástól.³³

²⁸ Pozsár-Szentmiklósy: i. m. 9.

²⁹ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése. Idézi: Balogh et al.: i. m. 7.

³⁰ Tilk: i. m. 62.

³¹ Balogh et al.: i. m. 6.

³² Uo. 7.

³³ Zakariás: i. m. 92.

A KATONA ÉLETHEZ VALÓ JOGÁNAK SPECIÁLIS KORLÁTAI

Az alapvető kérdés, hogy milyen mélységig kockáztatható a haderő személyi állományának élethez való joga az alkotmányos funkció vagy konkrétan mások élete és testi épsége érdekében.³⁴ Az Alaptörvényben nem található a katonák alapvető jogainak gyakorlására vonatkozó általános vagy korlátozhatósági területeket meghatározó szabályozási elem.³⁵

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Hvt.) 2. számú melléklete tartalmazza a katonai esküt, miszerint „[a] honvéd a katonai szolgálat megkezdésekor a következő esküt teszi le: Én esküszöm, hogy Magyarországot híven szolgálom, hűséges honvéde leszek. Magyarország függetlenségét, az állampolgárok jogait és szabadságát bátran, az Alaptörvény és a törvények betartásával és betartatásával, a rám bízott honvédek és fegyverek erejével, életem árán is megvédem. Előjáróim parancsainak engedelmeskedem, alárendeltjeimet jogaik tiszteletben tartásával vezetem, róluk emberséggel és felelősséggel gondoskodom. (Az esküt tevő meggyőződése szerint:) Isten engem úgy segéljen!”³⁶

Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozata szerint a halálbüntetés az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütközik, hiszen a lényeges tartalmat nemcsak hogy korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg, így az Alkotmánybíróság megállapította az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések alkotmányellenességét, és megsemmisítette ezeket.

A terhességmegszakítás alkotmányosságát vizsgáló 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban az Alkotmánybíróság az élethez és az emberi méltósághoz való jog egységét és feltétlenségét rögzítette le. Ezen határozatok értelmében az állam nem rendelkezhet az emberi élet elvételeiről, csupán olyan esetekről lehet alkotmányosan szó a 24/1991. (V. 18.) AB határozat alapulvételével, amikor a jog eltűri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem bünteti az emberi élet kioltását.³⁷

Az Alkotmánybíróság a 46/1994. (X. 21.) AB határozatában rögzíti, hogy „[a]mikor az állam a honvédelmi kötelezettség keretében végső esetben élete feláldozását is megköveteli a fegyveres szolgálatot végző katonától, nem az élettől és az emberi méltóságtól való állam általi, bizonyosan bekövetkező megfosztásról van szó. Az eskü szövegében az élet feláldozásának kockázatát vállalja a katona.”³⁸

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) 17. § (1) bekezdése kimondja, hogy „[a]z állomány tagja a Hvt. 59. § (1) bekezdés a), b) és k) pontjában meghatározott feladatok végrehajtására kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani. A Hvt. 59. § (1) bekezdés d), e), g), i) pontjában és (2) bekezdés a) pontjában meghatározott feladatok végrehajtására kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti.”³⁹ Ezen feladatokat a későbbiekben ismertetem.

³⁴ Till Szabolcs: A funkcionális szükségesség, mint érvelési keret elfogadása a honvédelemre vonatkozó szabályozásokban az alapjogi tárgyú alkotmánybírói és ombudsman-gyakorlat fényében. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2014/1., 47–122.

³⁵ Uo. 48.

³⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Hvt.) 2. melléklete.

³⁷ 46/1994. (X. 21.) AB határozat.

³⁸ Uo.

³⁹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) 17. § (1) bekezdése.

A Hvt. 59. § (1) bekezdésében foglalt feladatokat a Honvédség fegyverhasználati joggal látja el, még a (2) bekezdésben a fegyverhasználati jog nélkül ellátandó kötelező feladatok kerülnek ismertetésre.

A Hvt. 78. § (3) bekezdés szerint „[t]ilos az olyan parancs kiadása, amely a) a törvényben foglalt kivétellel a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztetné, b) bűncselekmény elkövetésére irányul, c) a honvéd magáncélú igénybevételét valósítaná meg.”⁴⁰

Fentiekre tekintettel tehát a Hjt. 17. § (1) bekezdésében foglalt feladatok végrehajtásán kívül a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, arra a katonai esküre való hivatkozással nem kerülhet sor.

Annak ellenére azonban, hogy a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, annak végrehajtása a Hvt. 79. § szerint mégsem tagadható meg. „(1) A honvéd szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani a parancsot, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el. (2) Az (1) bekezdésben foglalt kivétellel a honvéd a jogszabálysértő parancs végrehajtását nem tagadhatja meg. Ha azonban annak jogellenessége felismerhető számára, arra haladéktalanul köteles a parancsot adó figyelmét felhívni. Ha a parancsot adó a parancsát ennek ellenére fenntartja, azt kérelemre írásba kell foglalnia. Ha ezt követően továbbra is fenntartja, a jogszabálysértő parancs végrehajtásáért kizárólag az azt kiadó felel.”⁴¹

A továbbiakban azon feladatok rövid áttekintésére kerül sor, melyeket az állomány tagja önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani, illetve amelyeket akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti.

Az állomány tagja Magyarország függetlenségének, területének, légterének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelmére kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés a) pont alapján).

Ezen feladat kiemelt fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme [...]”⁴²

A Hvt. preambulumban rögzíti, hogy az Országgyűlés Magyarország függetlenségének, területi épségének, nemzetközi szerződésekben rögzített határainak, lakosságának és anyagi javainak védelme érdekében, az állampolgárok honvédelmi tudatának erősítése céljából alkotta meg a törvényt.⁴³

Az állomány tagja a Szent Korona és a hozzá tartozó egyes jelvények őrzésére és védelmére kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés b) pont alapján).

A honvéd koronaőr a Hvt. 2. számú melléklete szerint a következő esküt teszi: „[É]n ünnepélyesen esküszöm, hogy a Magyarország alkotmányos folytonosságát megtestesítő Szent Koronát minden körülmények között, minden veszélytől megóvóm és állhatatosan őrzöm, illetéktelen kézre jutását életem árán is megakadályozom. A különleges szolgálat által megkívánt magas követelmények érdekében tudásomat, testi erőnlétemet a legjobb állapot-

⁴⁰ Hvt. 78. § (3) bekezdése.

⁴¹ Hvt. 79. § (1)–(2) bekezdése.

⁴² Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése.

⁴³ Hvt. preambuluma.

ban tartom, egész életemben erkölcsi feddhetetlenségre törekszem. A Honvéd Koronaőrség bajtársi szellemétől áthatva, példamutató módon mindenkor becsülettel, magyar honvédhez méltón, harcban vitéz módon küzdve élek és halok. (Az esküt tevő meggyőződése szerint:) Isten engem úgy segítjen!”⁴⁴

Magyarország Alaptörvénye a Nemzeti Hitvallásban rögzíti, hogy „[t]iszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”⁴⁵ Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény kimondja, hogy „[a] Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.”⁴⁶

A rendkívüli védelem a Szent Koronához tartozó jelvényeket is megilleti, melyek a királyi jogar, a koronázási palást, az országalma, valamint a koronázási kard.⁴⁷

A szövetségi és nemzetközi szerződésből eredő egyéb katonai kötelezettségek – különösen a kollektív védelmi, békefenntartó, válságkezelési és humanitárius feladatok – teljesítésére kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés d) pont alapján).

Az Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „[a] Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.”⁴⁸

A honvédelem szempontjából létfontosságúnak kijelölt rendszerelemek, illetve a honvédelem szempontjából fokozott védelmet igénylő létesítmények, valamint a Kormány által kijelölt egyéb létesítmények és rendezvények őrzésére és védelmére kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés e) pont alapján).

A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény (a továbbiakban: Lrtv.) 1. § j) pontja értelmében „létfontosságú rendszerelem: az 1. mellékletben meghatározott ágazatok valamelyikébe tartozó szolgáltatás, eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszereleme, továbbá azok által nyújtott szolgáltatások, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyonbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához, az ország honvédelméhez –, és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna”.⁴⁹

Azt a létesítményt, infrastruktúrát, eszközt, szolgáltatást, amely teljesíti valamely honvédelmi ágazati kritériumot, honvédelmi létfontosságú rendszerelemmé kell kijelölni.⁵⁰

⁴⁴ Hvt. 2. melléklete.

⁴⁵ Alaptörvény Nemzeti Hitvallás.

⁴⁶ Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény.

⁴⁷ A 2000. évi I. törvény 2. § (1) bekezdése.

⁴⁸ Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése.

⁴⁹ A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény 1. § j) pontja.

⁵⁰ Bakos Tamás: A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról és kijelöléséről I. Hadmérnök, 2017/1. különszám, 234–240.

A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek kritériumait a honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2015. (XII. 2.) Kormányrendelet tartalmazza.

- A 359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet szerint honvédelmi létfontosságú rendszerelem:
- a Hvt. 3. § 14. pontja szerinti honvédelmi szervezet („a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, a honvédelemért felelős miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezetek, a honvédségi szervezet, valamint az e törvényben meghatározott feladatai tekintetében a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat”), valamint a honvédelemért felelős miniszter tulajdonosi joggyakorlása alatt álló gazdasági társaságok által működtetett vagy használt rendszerelem és létesítmény (ágazaton belüli honvédelmi létfontosságú rendszerelem)
 - az Lrtv. 1. mellékletében meghatározott, nem honvédelmi ágazatba tartozó rendszerelem (ágazaton kívüli honvédelmi létfontosságú rendszerelem), amely a törvény 2. §-ában felsorolt ágazati kritériumok valamelyike alá esik.⁵¹

A talált robbanótestek tűzszerészeti mentesítése, és egyéb tűzszerészeti feladatok végrehajtására kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés g) pont alapján).

A talált robbanótestek tűzszerészeti mentesítésére vonatkozó szabályokat a tűzszerészeti mentesítési feladatok ellátásáról szóló 142/1999. (IX. 8.) Korm. rendelet tartalmazza.

A menedéjogról szóló törvény szerinti tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején az államhatár őrzésében, az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezeléséhez szükséges intézkedésekben történő közreműködés végrehajtásában, valamint az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmények elhárításában kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés i) pont alapján).

A menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 80/A. § (1) bekezdése alapján akkor rendelhető el tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet, ha

- a Magyarországra érkező elismerést kérők száma
 - egy hónap átlagában a napi ötszáz főt,
 - két egymást követő hét átlagában a napi hétszázötven főt vagy
 - egy hét átlagában a napi nyolcszáz főt meghaladja,
- a Magyarországon a tranzitónában tartózkodók száma – a külföldiek ellátásában közreműködő személyeket nem számítva –
 - egy hónap átlagában a napi ezer főt,
 - két egymást követő hét átlagában a napi ezerötyszáz főt vagy
 - egy hét átlagában a napi ezerhatszáz főt meghaladja,
- az előző pontban meghatározott eseteken kívül bármely olyan migrációs helyzettel összefüggő körülmény alakul ki, amely

⁵¹ A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet 1. § (2) bekezdése.

- a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti magyarországi határvonal védelmét közvetlenül veszélyezteti,
- Magyarország területének a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti határvonaltól, illetve a határjeltől számított 60 méteres sávja, illetve valamely magyarországi település közbiztonságát, közrendjét vagy a közegészségügyet közvetlenül veszélyezteti, különösen, ha e területen, illetve az adott településen vagy annak külterületén található befogadó állomáson vagy a külföldiek elhelyezését biztosító egyéb létesítményben zavargás tör ki, vagy erőszakos cselekményeket követnek el.⁵²

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alapján „tömeges méretű migráció: a szomszéd állam területéről személyek tömeges menekülése, amely közvetlenül veszélyezteti az államhatár rendjét, és rendkívüli intézkedés bevezetését teszi szükségessé”.⁵³

Tipikusan az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmény a határzár megrongálása (a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 352/B. §-a).

Az állomány tagja az egyes szükségállapot feladatokban történő közreműködésre kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés k) pont alapján).

Az Alaptörvény 50. cikke szerint „(1) Az Országgyűlés a) az alkotmányos rend megdöntésére, felforgatására vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló cselekmény, vagy b) az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény esetén szükségállapotot hirdethet ki”.⁵⁴

A Hvt. 59. § (1) bekezdés m) pontjába nem tartozó, katasztrófavédelemmel összefüggő további feladatokban történő közreműködés során, annak végrehajtásában kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (2) bekezdés a) pont alapján).

A Honvédség a fenti feladatot fegyverhasználati jog nélkül látja el.⁵⁵

Kivételt képez a Kormány döntése alapján a veszélyhelyzettel, valamint az egészségügyről szóló törvény szerinti egészségügyi válsághelyzettel (egészségügyi válsághelyzet) kapcsolatos feladatokban történő közreműködés.⁵⁶

A katonai védelmet leszámítva a bekövetkezett katasztrófák következményei elhárítása fő szabály szerint nem honvédségi feladat, de a katasztrófák elleni küzdelemben törvényi szinten meg van állapítva bizonyos honvédségi közreműködő feladat.⁵⁷

ÖSSZEGRZÉS

Az élethez való jog az első generációs emberi jogok közé tartozó olyan alapjog, amely egyben számos más jog forrása és előfeltétele is.

⁵² A menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 80/A. § (1) bekezdése.

⁵³ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 97. § (1) bekezdés n) pontja.

⁵⁴ Alaptörvény 50. cikk (1) bekezdése.

⁵⁵ Hvt. 59 § (2) bekezdése.

⁵⁶ Hvt. 59. § (1) bekezdés m) pontja.

⁵⁷ Kovács István: A terrorizmus elleni harc katonai dimenziójának jogi vonatkozásai, kihívásai és lehetséges fejlesztési irányai. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Vélemények a katonai jog világából, 2018/2., 8.

Az élethez való jog abszolút és korlátozhatatlan alapjognak minősül. Abszolút tartalma minden más alapjog központi magja, azaz abszolút határt szab bármelyik jog korlátozásának, így tehát semmiféle beavatkozás nem mehet el az élet sérelméig.⁵⁸

Az alapjogok korlátozását egyrészt az alapjogok összeütközése, másrészt az egyéni, valamint a közösségi érdekek konfliktusa indokolja, és egyúttal teszi szükségsszerűvé,⁵⁹ azonban az élet kockáztatása, veszélyeztetése nem tekinthető azonosnak az élettől való megfosztással.⁶⁰

A központi kérdés az, hogy milyen mélységig kockáztatható a haderő személyi állományának élethez való joga az alkotmányos funkció vagy konkrétan mások élete és testi épsége érdekében.⁶¹

Az állomány tagjától a Honvédség feladatainak végrehajtása a közzolgálat egyéb területeihez képest nagyobb áldozatvállalást követel meg, a katona a honvéd eskü letételével végső soron az élete feláldozásának kockázatát vállalja, a Hvt.-ben meghatározott egyes feladatok végrehajtására kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal, más esetekben pedig akkor is köteles azt teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti.⁶²

A Hjt. 17. § (1) bekezdésében foglalt feladatok végrehajtásán kívül a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, arra a katonai esküre való hivatkozással nem kerülhet sor. Ennek ellenére azonban a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs végrehajtása a Hvt. 79. § szerint mégsem tagadható meg, melynek problematikájára ezen tanulmány nem tért ki.

A Honvédség egyes nehéz időszakokba mondhatni „Jolly Joker” a társadalom életében, nem egy esetben részt vett már katasztrófavédelmi tevékenységben, szinte folyamatosan szereplője a nemzetközi katonai misszióknak, napjainkban pedig közreműködik a határőrizetben is.⁶³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 46/1994. (X. 21.) AB határozat.
- A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény.
- A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény.
- A honvédelmi létfontosságú rendszerlemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet.
- A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény.
- A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény.
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.
- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény.

⁵⁸ Balogh et al.: i. m. 6.

⁵⁹ Erdős Csaba: Az alapjogok korlátozása. i. m. 79–89.

⁶⁰ Zakariás: i. m. 92.

⁶¹ Till: i. m. 47–122.

⁶² Szekendi Gyöngyvér: A hivatásos és a szerződéses katonák jogállása. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 12.

⁶³ Kovács: i. m. 8.

- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02).
- Bakos Tamás: *A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról és kijelöléséről I.* Hadmérnök, XII. évf. 2017/1. különszám, 234–240.
- Balogh Zsolt et. al.: *Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.
- Balogh Zsolt: *Az emberi jogok csoportosítása.* In: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2011, 19–25.
- Erdős Csaba: *Alapjogi dogmatika.* In: Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon.* Ludovika Egyetemi Könyvkiadó, Budapest, 2021, 65–78.
- Erdős Csaba: *Az alapjogok korlátozása.* In: Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon.* Ludovika Egyetemi Könyvkiadó, Budapest, 2021, 79–89.
- Igazságügyi Minisztérium: *Emberi Jogi Kézikönyv.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021.
- Kiss Barnabás: *Emberi Jogok – Alapjogok általános kérdései.* <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=48277>
- Kovács István: *A terrorizmus elleni harc katonai dimenziójának jogi vonatkozásai, kihívásai és lehetséges fejlesztési irányai.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Vélemények a katonai jog világából, 2018/2., 1–18.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).
- Marinkás György: *Az emberi jogok megjelenése és fejlődése az egyes alkotmányokban.* Sectio Juridica et Politica, Tomus 2012/1., 75–91.
- Paulovics Anita: *Az élethez való jog korlátozhatósága.* Sectio Juridica et Politica, 2007/2., 415–429.
- Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: *Az alapjogok védelme, korlátozása. Az alapjogi jogalanyiség.* In: Csink Lóránt et. al. (szerk.): *Alapjogi kommentár az alkotmánybírói gyakorlat alapján.* Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 4–17.
- Sándor Judit: *Az élethez való jog.* In: Jakab András et. al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia,* 2021, <https://ijoten.hu/uploads/az-elethez-valo-jog.pdf>
- Szekendi Gyöngyvér: *A hivatásos és a szerződéses katonák jogállása.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.
- Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény.
- Tilk Péter: *Az élethez és az emberi méltósághoz való jog.* In: Chronowski Nóra et al. (szerk.): *Magyar Alkotmányjog III. Alapvető jogok.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 53–74.
- Till Szabolcs: *A funkcionális szükségesség, mint érvelési keret elfogadása a honvédelemre vonatkozó szabályozásokban az alapjogi tárgyú alkotmánybírói és ombudsman-gyakorlat fényében.* Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2014/1., 47–122.
- Tóth J. Zoltán: *Erkölcsei jogok, emberi jogok, alkotmányos jogok.* In: Birher Nándor – Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai.* Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXVIII. (sorozatszerkesztő: Homicskó Árpád Olivér). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 53–61.
- Zakariás Kinga: *Az élethez és az emberi méltósághoz való jog egysége.* In: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2011, 79–108.